

Ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

> Retouradres Postbus 90801 2509 LV Den Haag

De voorzitter van de Eerste Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 22
2513 AA Den Haag
2513 AA22

Postbus 90801
2509 LV Den Haag
Parnassusplein 5
T 070 333 44 44
www.rijksoverheid.nl

Onze referentie
2021-0000008435

Datum 19-102021
Betreft Afschrift Tweede Kamerbrief Aanpak hardheid
Participatiewet en mogelijkheden tot maatwerk

Bijlage(n)
Brief Tweede Kamer 'Aanpak
hardheid Participatiewet en
mogelijkheden tot maatwerk';
Kamervragen van het lid Jasper
van Dijk (SP); Kamervragen van
het lid Van Beukering-Huijbregts
(D66) en Kamervragen van de
leden Peters, Slootweg en
Omtzigt (allen CDA).

Bijgaand zend ik u ter kennisneming een afschrift van de Kamerbrief 'Aanpak
hardheid Participatiewet en mogelijkheden tot maatwerk' gericht aan de voorzitter
van de Tweede Kamer.

De Staatssecretaris van Sociale Zaken
en Werkgelegenheid,

B. van 't Wout

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

> Retouradres Postbus 90801 2509 LV Den Haag

De voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 1A
2513 AA Den Haag
2513 AA1XA

Postbus 90801
2509 LV Den Haag
Parnassusplein 5
T 070 333 44 44
www.rijksoverheid.nl

Onze referentie
2021-0000008333

Datum 18-1-2021
Betreft Aanpak hardheid Participatiewet en mogelijkheden tot
maatwerk

De huidige ontwikkelingen en signalen rondom de handhavingsaanpak in de sociale zekerheid hebben mijn volle aandacht. Recente (nieuws-)berichten en het publieke debat leiden tot zorgen over de hardheid in de Participatiewet en de mogelijkheden tot maatwerk. Hier heeft uw Kamer ook vragen over gesteld, waarvan ik de beantwoording bijgaand doe toekomen.¹ De zorgen neem ik zeer serieus en ik heb deze zelf ook.

De situatie vraagt om snel handelen en oplossingen bieden waar nodig. Daarbij sluit ik op voorhand niet uit dat daarvoor aanpassing van regelgeving nodig is. Ik benadruk wel dat het van groot belang is dat daarbij de nodige zorgvuldigheid wordt betracht, om te zorgen dat gemaakte keuzes ook uitvoerbaar zijn en het gewenste effect sorteren. Hier wil ik samen met gemeenten en belangenorganisaties in optrekken. Met deze brief informeer ik uw Kamer over het proces dat ik in gang zet.

Balans handhavingsbeleid sociale zekerheid

Allereerst wil ik stil staan bij de acties in het handhavingsbeleid die al zijn opgestart. In mijn brief over fraude in de sociale zekerheid van 12 november 2020 heb ik aangegeven dat ik het van belang vind dat we streng zijn waar nodig en zacht waar het kan.² De menselijke maat moet centraal staan. Daarbij benoem ik ook dat het niet altijd zwart/wit is. Zoals eerder aangegeven mag het maken van een foutje je niet bestempelen als fraudeur. We moeten goed kijken waar en wanneer wet- en regelgeving in de praktijk onevenredige gevolgen heeft en wat de mogelijkheden zijn om dit te verzachten. Tegelijkertijd moet er een gepaste reactie zijn als burgers de wet willens en wetens overtreden. We streven naar een balans binnen de gehele sociale zekerheid.

In de brief over fraude in de sociale zekerheid heb ik daarom drie voorstellen gedaan zodat de eenduidigheid in het stelsel wordt vergroot, uitvoerders hun werk beter kunnen doen en de focus sterker op preventie komt te liggen.

¹ Kamervragen van het lid Jasper van Dijk (SP) van 29 december 2020, Kamervragen van het lid het lid Van Beukering-Huijbregts (D66) van 29 december 2020 en Kamervragen van de leden Peters, Slootweg en Omtzigt (allen CDA) van 29 december 2020.

² Kamerstukken II 2020/21, 17050, nr. 596.

Ten eerste onderzoek ik momenteel of er een definitie van uitkeringsfraude in de wet geïntroduceerd kan worden. Het doel hiervan is om expliciet te erkennen dat er verschil bestaat tussen bewuste regelovertreding en vergissingen of fouten. Daarnaast richt ik, vanuit de wens een stimulans te geven aan preventie, een Aanjaagteam preventie op. En tenslotte onderzoek ik samen met de uitvoering de beschikbare handhavingsinstrumenten. Daarbij wordt zowel gekeken naar verbetermogelijkheden ten aanzien van maatwerk als de effectiviteit van het handhavingsinstrumentarium.

Datum

Onze referentie
2021-0000008333

Aanpak hardheid Participatiewet en maatwerkmogelijkheden

Naast de voornoemde actielijn voor de brede sociale zekerheid, vragen de recente signalen met betrekking tot de Participatiewet om aanvullende en verdiepende stappen. In lijn met de kabinetsreactie op het rapport "Regels en ruimte" van 16 januari 2020 en met de kabinetsreactie op het rapport "Ongekend onrecht" over de kinderopvangtoeslagaffaire, wil ik actief inventariseren waar (onderdelen van) regelgeving in de praktijk te hard uitpakken. Op het terrein van de Participatiewet wordt in ieder geval gekeken naar de terugvorderingsplicht (bij schending van de inlichtingenplicht).

De terugvorderingsplicht

Basisprincipe binnen ons sociale zekerheidsstelsel is dat iemand te veel ontvangen uitkering moet terugbetalen. Dit principe is van belang voor het draagvlak van ons sociale zekerheidsstelsel. Er moet op vertrouwd kunnen worden dat de bijstand alleen terecht komt bij de mensen die het echt nodig hebben. Ik sta er wel voor dat onredelijke hardheid in dit verband moet worden voorkomen. Daarbij past het dat er aandacht is voor de individuele omstandigheden van de betrokkene. Ik wil balans brengen in de regelgeving en de uitvoering daarvan. Op korte termijn wil ik daarom samen met gemeenten bekijken wat daarvoor nodig is.

Giften

In de gesprekken met gemeenten wil ik daarnaast ook de omgang met giften betrekken. Hoe om te gaan met giften is duidelijk een vraagstuk dat in de casuïstiek en signalen naar boven komt; moeten giften gekort worden op de uitkering? Op grond van de Participatiewet is het aan de gemeente om in het individuele geval een beoordeling te maken, op basis van de vraag of de gift uit het oogpunt van de bijstandsverlening 'verantwoord' is. Voor bepaalde incidentele en gebruikelijke giften is dit kader duidelijk. Zo hebben bijvoorbeeld verjaardags- en sinterklaascadeaus geen invloed op de hoogte van de uitkering. Maar er zijn ook voorbeelden die lastiger liggen, zoals wanneer de bijstandsgerechtigde op regelmatige basis giften ontvangt. Dan doen zich onder andere de vragen voor tot welk bedrag een gift nog verantwoord is en of het uitmaakt of dit contant geld of een gift in natura is. Alsook de weging van persoonlijke omstandigheden daarbij: hoe verhoudt extra hulp van familie of vrienden - om een moeilijke periode door te komen - zich tot het vangnetkarakter van de bijstand met als onderliggende premisse dat de prikkel om te werken voldoende groot is ter voorkoming van de armoedeval? En hoe borgen we een eerlijk stelsel van de sociale zekerheid waarbinnen rechtsgelijkheid een belangrijke peiler is, maar waarbij ook genoeg ruimte is voor professionals om maatwerk te kunnen bieden. Dergelijke vraagstukken maken de uitvoeringspraktijk complex waardoor het ook onduidelijk kan zijn voor de bijstandsgerechtigde waar hij aan toe is. Samen met gemeenten wil ik kijken of meer algemene kaders kunnen worden opgesteld.

Dergelijke kaders moeten meer duidelijkheid bieden over de gevolgen van giften voor de bijstandsuitkering. Het evenwicht tussen het vangnetkarakter van de bijstand en de menselijke maat blijft hierbij van belang.

Datum

Onze referentie
2021-0000008333

Een gezamenlijke en duurzame aanpak

In mijn zoektocht naar het aanpakken van onwenselijke hardheden in de Participatiewet wil ik mij niet beperken tot de signalen die op dit moment de boventoon voeren. Het vraagt om een bredere blik. Daarbij wil ik ook nagaan of knelpunten hoofdzakelijk voortvloeien uit de hardheid binnen de wetgeving of ook aan de (on)mogelijkheden tot maatwerk en het daadwerkelijk bieden daarvan. De inbreng van professionals en de burger zijn daarbij essentieel. Ik wil op korte termijn ophalen wat er speelt en kijken naar de oplossingen die nu nodig zijn, maar daarnaast ook zorgdragen voor een duurzaam gremium om signalen en knelpunten tijdig op te pikken. In dat kader heb ik al de eerste gesprekken gevoerd met VNG, de Nationale Ombudsman en de Landelijke Cliëntenraad en kom ik tot de volgende stappen:

- *Ronde tafels*

In de uitvoeringspraktijk van de Participatiewet hebben gemeenten behoefte aan beleidsvrijheid om maatwerk te kunnen leveren op basis van de individuele situatie van de burger. De Participatiewet biedt op diverse onderdelen ook al ruimte voor maatwerk, al dan niet in de vorm van hardheidsclausules. Maar ondanks deze ruimte worstelen gemeenten soms met de beleidsvrijheid en richtlijnen van de Participatiewet. Daarom organiseer ik in de komende periode drie ronde tafels met gemeenten om input te verzamelen op wat de Rijksoverheid en gemeenten kunnen doen om ervoor te zorgen dat er voldoende ruimte voor maatwerk is, dat de ruimte wordt herkend, dat duidelijk is hoe van maatwerkruimte gebruik kan worden gemaakt en tot slot dat voor de burger daadwerkelijk verschil gemaakt kan worden. De gesprekken worden gevoerd met zowel bestuur, beleid als de uitvoering.

- *Responsieve overheid*

Ik vind het belangrijk dat signalen over hardheden in de uitvoeringspraktijk of knelpunten bij het leveren van maatwerk mij bereiken, om vervolgens te kijken of oplossingen nodig zijn. Daarom wil ik, samen met de VNG, de Landelijke Cliëntenraad en de Inspectie SZW een Signaleringsteam inrichten om de signalen van burgers en professionals over knelpunten in de Participatiewet actief te benutten. Het gaat daarbij om casuïstiek op het terrein van rechtmatigheid en handhaving van de Participatiewet. De 'rode draden' en signalen die uit deze casuïstiek naar boven komen, dienen als input voor noodzakelijke aanpassingen in beleid, regelgeving of de uitvoering.

Tot slot zullen we samen met relevante stakeholders een ingang bij de ministeries (SZW, OCW, VWS, BZK en JenV) creëren voor vragen vanuit het sociaal domein, waarbij we de verbinding zoeken met gemeenten, landelijke uitvoeringsorganisaties en het Landelijk Maatwerkloket Multiproblematiek.

Afsluitend

Met deze set aan maatregelen wil ik onevenredige hardheden in de Participatiewet opsporen en zo nodig wegnemen, zowel nu als in de toekomst. Dit vereist zorgvuldigheid in de heroverwegingen, in samenwerking met gemeenten. Op deze manier wordt geborgd dat gemeenten de wet- en regelgeving effectief kunnen toepassen en dat de burger kan vertrouwen op bijstandsverlening waarbij de menselijke maat centraal staat. Ik houd uw Kamer op de hoogte over de voortgang.

Datum**Onze referentie**
2021-0000008333

De Staatssecretaris van Sociale Zaken
en Werkgelegenheid,

B. van 't Wout

2020Z25852

(ingezonden 29 december 2020)

Vragen van de leden Peters, Slootweg en Omtzigt (allen CDA) aan de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over de terugvordering van bijstand.

1. Kent u het artikel 'Vrouw met bijstand krijgt boodschappen, 7000 euro teruggevorderd'? 1)

Antwoord op vraag 1:

Ja.

2. Deelt u de mening dat wanneer de inlichtingenplicht geschonden wordt, de gevolgen voor betrokkenen dermate groot kunnen zijn dat iemand wellicht nooit meer schuldevrij door het leven zal gaan?

Antwoord op vraag 2:

Het door u aangehaalde bericht, maar ook andere recente berichten, roepen zorgen op over de hardheid binnen de Participatiewet en de mogelijkheden tot maatwerk. Die zorgen neem ik zeer serieus. Ik heb deze zelf ook. De situatie vraagt om snel handelen en oplossingen bieden waar nodig. In de brief waar de beantwoording van deze Kamervragen onderdeel van uitmaakt, heb ik beschreven welke stappen ik op korte termijn wil zetten.

In algemene zin geldt dat de bijstand het sluitstuk is van de sociale zekerheid. Iedereen is in de eerste plaats zelf verantwoordelijk voor zijn levensonderhoud. Iemand krijgt pas bijstand op het moment dat hij zelf onvoldoende middelen heeft om in zijn levensonderhoud te voorzien. De gemeente stelt het recht op een uitkering vast. Als er iets in de situatie wijzigt dan moeten bijstandsgerechtigden dat melden. Indien er sprake is van het schenden van de inlichtingenplicht dan zullen gemeenten vast moeten stellen of en zo ja hoeveel bijstand te veel is verstrekt en zo ja, dan dienen zij dit terug te vorderen.

Daarnaast is volgens de wet het schenden van de inlichtingenplicht boetewaardig gedrag. Dat betekent dat de gemeente bij schenden van de inlichtingenplicht ook een boete dient op te leggen. Ik vind het belangrijk dat bij het opleggen van een boete rekening wordt gehouden met verschillende gradaties in de mate van verwijtbaarheid en persoonlijke omstandigheden. Daar is ook voldoende ruimte voor. Ontbreekt elke verwijtbaarheid dan dient de gemeente van boeteoplegging af te zien en in – in het boetebesluit genoemde situaties – kan de gemeente ook volstaan met een waarschuwing.

Gemeenten kunnen tenslotte bij dringende redenen geheel of gedeeltelijk van terugvordering en ook van boeteoplegging afzien. Van dringende redenen is sprake bij bijzondere omstandigheden in het individuele geval.

Ik begrijp dat dit strenge regels zijn. Regels die van belang zijn voor het draagvlak voor het stelsel. Anderzijds ben ik ook van mening dat onredelijke hardheid in dit verband moet worden voorkomen. Daarbij past het dat er aandacht is voor de individuele omstandigheden van de betrokkene. Ik wil balans brengen in de regelgeving en de uitvoering daarvan. In overleg met gemeenten kijk ik op dit moment naar de mogelijkheden hiervoor.

3. Deelt u de mening dat de nadelen van de terugvordering voor een persoon in verhouding tot het doel er van onevenredig groot kunnen zijn?

Antwoord op vraag 3:

In mijn brief over fraude in de sociale zekerheid heb ik aangegeven dat ik het van belang vind dat we streng zijn waar nodig en zacht waar het kan.^[1] De menselijke maat moet centraal staan. Tegelijkertijd moet er een gepaste reactie zijn als burgers met opzet informatie achterhouden of grof nalatig zijn. In de brief doe ik drie voorstellen om te komen tot een gebalanceerd handhavingsbeleid, zodat de eenduidigheid wordt vergroot, uitvoerders hun werk beter kunnen doen en de focus sterker op preventie komt te liggen.

Op het terrein van meer menselijke maat in de handhaving ga ik in lijn met de kabinetsreactie op het rapport "ongekend onrecht" over de kinderopvangtoeslagaffaire inventariseren welke regelgeving in de praktijk te hard uitpakt. Op het terrein van de Participatiewet wordt in ieder geval gekeken naar de terugvorderingsplicht en terugvorderingstermijn. Hierbij is het van belang om in het kader van zorgvuldigheid en uitvoerbaarheid gemeenten te betrekken. Op korte termijn zal ik daarom een aantal ronde tafels organiseren en samen met de VNG, de Landelijke Cliëntenraad en de Inspectie SZW een signaleringsteam instellen. Met dit signaleringsteam wil ik signalen van burgers en professionals die tegen de hardheid van de Participatiewet aanlopen actief benutten. Het gaat daarbij om casuïstiek op het terrein van rechtmatigheid en handhaving. De 'rode draden' en signalen die uit de casuïstiek naar boven komen, dienen als input voor noodzakelijke aanpassingen in beleid, regelgeving of de uitvoering.

4. Hoe weegt u de beleidsruimte van de gemeente om in dit geval en vergelijkbare gevallen tot maatwerk te komen?

5. Hoe weegt u de beleidsruimte van gemeenten om het doneren van voedselpakketten door vrienden en familieleden tot een bepaalde hoogte toe te staan?

Antwoord op vraag 4 en 5:

Vanuit mijn stelselverantwoordelijkheid past het niet dat ik oordeel over individuele casussen. In meer algemene zin geldt wel dat zowel als het gaat om het in aanmerking nemen van giften, als het terugvorderen van te veel ontvangen bijstand, de wet ruimte voor maatwerk biedt.

Met betrekking tot het in aanmerking nemen van giften geldt artikel 31, tweede lid, van de Participatiewet. Dit artikel bepaalt dat giften die naar het oordeel van de gemeente uit een oogpunt van bijstandsverlening verantwoord zijn, niet in aanmerking hoeven te worden genomen.

Voor bepaalde incidentele en gebruikelijke giften is dit kader duidelijk. Zo hebben bijvoorbeeld verjaardags- en sinterklaascadeaus geen invloed op de hoogte van de uitkering. Maar er zijn ook voorbeelden die lastiger liggen, zoals wanneer de bijstandsgerechtigde op regelmatige basis giften ontvangt. Dat maakt de uitvoeringspraktijk complex en het is ook onduidelijk voor de bijstandsgerechtigde waar hij aan toe is. Samen met gemeenten wil ik kijken of meer algemene kaders kunnen worden opgesteld. Dergelijke kaders moeten meer duidelijkheid bieden over de gevolgen van giften voor de bijstandsuitkering. Het evenwicht tussen het vangnetkarakter van de bijstand en de menselijke maat blijft hierbij van belang. Daarbij blijft gelden dat het uiteindelijk aan het college is om te bepalen of een gift wel of geen gevolgen heeft voor het recht op bijstand. Daarbij hoort dan ook een inlichtingenplicht van betrokkene.

Daarnaast bepaalt artikel 58 van de Participatiewet dat te veel ontvangen bijstand in verband met schending van de inlichtingenplicht dient te worden teruggevorderd. Gaat het om anderszins onverschuldigde betalingen (bijvoorbeeld een geldlening of te veel

^[1] <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/11/12/tweede-kamerbrief-fraude-in-de-sociale-zekerheid>.

verstrekke uitkering door onvolkomenheden aan de zijde van de gemeente) dan kan de gemeente ook terugvorderen maar is het geen verplichting. Het is aan de gemeente om te bepalen of op basis van de omstandigheden gesproken dient te worden over schending van de inlichtingenplicht.

Als een bijstandsgerechtigde de inlichtingenplicht niet heeft nageleefd, zal de gemeente moeten bepalen of deze schending gevolgen heeft voor zijn recht op bijstand en of te veel bijstand is verstrekt. Zeker als wordt gesteld dat het recht niet meer is vast te stellen, heeft een gemeente enige discretionaire ruimte bij de bepaling hoeveel bijstand te veel is verstrekt. Heeft de gemeente vastgesteld dat te veel bijstand is verstrekt, dan is zij op basis van de wet – bij schending inlichtingenplicht – gehouden dit bedrag terug te vorderen. Gemeenten kunnen echter bij dringende redenen geheel of gedeeltelijk van terugvordering afzien. Van dringende redenen is sprake bij bijzondere omstandigheden in het individuele geval.

Er bereiken mij signalen dat de regelgeving alsnog onevenredig kan uitpakken. Ik begrijp de zorgen en wil hier goed naar kijken. Ik sta er namelijk ook voor dat onredelijke hardheid in dit verband moet worden voorkomen en dat er aandacht is voor de individuele omstandigheden van de betrokkene. Ik wil balans brengen in de regelgeving en de uitvoering daarvan. In overleg met gemeenten kijk ik op dit moment naar de mogelijkheden hiervoor.

- 6. Bent u het ermee eens dat ook pakketten van de voedselbank, kledingbank en andere instellingen ter bestrijding van armoede technisch gezien een waarde vertegenwoordigen? En wat is volgens u het verschil tussen pakketten die door familieleden worden gedoneerd en pakketten die door de voedselbank worden verstrekt?**

Antwoord op vraag 6:

Voor zowel door familieleden gedoneerde pakketten, als pakketten van de voedselbank of kledingbank geldt dat ze in de Participatiewet worden gezien als een gift. Voor giften geldt in de bijstand dat zij buiten beschouwing kunnen worden gelaten indien zij naar het oordeel van het college verantwoord zijn met het oog op bijstandsverlening. Ik heb geen compleet overzicht van de omgang van gemeenten met pakketten van de voedselbank of kledingbank. Ook hierover zal ik met gemeenten in gesprek treden.

Ik merk daarbij op dat bij vanuit de voedselbank of kledingbank verstrekte pakketten strenge voorwaarden gelden. Zo wordt er naar de daadwerkelijk resterende bestedingsruimte gekeken. Bij pakketten door familieleden ontbreekt die toets, waardoor deze niet met pakketten van de voedselbank op een lijn kunnen worden gesteld.

- 7. Bent u het ermee eens dat bijstandsgerechtigden het risico lopen dat gemeenten afhankelijkheid van de voedselbank laten vallen onder de inlichtingenplicht binnen de Participatiewet?**
- 8. Zo ja, deelt u de mening dat gemeenten in verordeningen vast zouden moeten leggen dat de waarde van dergelijke pakketten in het licht van de Participatiewet op nul vastgesteld zouden moeten worden?**

Antwoord op vraag 7 en 8:

In algemene zin valt het ontvangen van giften (en dus ook pakketten van de voedselbank) onder de inlichtingenplicht. Het is op basis van de melding aan de gemeente om te bepalen of de gift verantwoord is met het oog op bijstandsverlening. Zo hebben bijvoorbeeld verjaardags- en sinterklaascadeaus geen invloed op de hoogte van de uitkering. Maar er zijn ook voorbeelden die lastiger liggen, zoals wanneer de bijstandsgerechtigde op regelmatige basis giften ontvangt. Dat maakt de uitvoeringspraktijk complex en het is ook onduidelijk voor de bijstandsgerechtigde waar hij aan toe is. Samen met gemeenten wil ik daarom kijken of meer algemene kaders kunnen worden opgesteld. Dergelijke kaders moeten meer duidelijkheid bieden over de gevolgen van giften voor de bijstandsuitkering. Het evenwicht tussen het vangnetkarakter van de bijstand en de menselijke maat blijft hierbij van belang.

9. Hoe weegt u in dit licht de uitspraken van het NIBUD, waaruit blijkt dat het voor bijstandsgerechtigden zonder extra ondersteuning überhaupt niet mogelijk is om rond te komen?

Antwoord op vraag 9:

Het rapport van het Nibud stelt de hoogte van de bijstand aan de orde. Hiermee draagt het bij aan de discussie over de inrichting van het stelsel van inkomensondersteuning via de sociale zekerheid, fiscaliteit en toeslagen. De bijstand biedt een sober vangnet, met een activerend karakter. Voor huishoudens met lage inkomens bieden toeslagen aanvullende inkomensondersteuning, gericht op de kosten van zorg, een huurwoning, kinderen en kinderopvang.

De nadelen van het huidige systeem zijn echter vanuit burgerperspectief niet acceptabel. Een stap naar een ander toeslagstelsel is noodzakelijk. Daarom heeft het kabinet een breed spectrum aan alternatieven voor het toeslagenstelsel uit laten werken. De uitwerking is in december aan de Tweede Kamer aangeboden. Onderdeel van de uitwerking is ook een verhoging van het wettelijk minimumloon en daaraan gerelateerde uitkeringen.

10. Wit u tot slot, mede ook naar aanleiding van het rapport Ongekend Onrecht, binnen twee weken een inventarisatie maken van wetsartikelen en regelingen die in de praktijk evident te hard kunnen uitpakken, waardoor mensen snel in een neerwaartse spiraal terecht kunnen komen en daarbij zeker de Participatiewet, het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB) en het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen (UWV) te betrekken? Wilt u het resultaat van deze inventarisatie, samen met mogelijke verbeteringen aan de Kamer doen toekomen?

Antwoord op vraag 10:

De signalen en zorgen rondom de hardheid in de Participatiewet en de mogelijkheden tot maatwerk neem ik zeer serieus. De situatie vraagt om snel handelen en oplossingen bieden waar nodig. Zoals al aangegeven in mijn antwoord op vraag 3 zijn verschillende zaken voortvarend in gang gezet om bepalingen die in de praktijk te hard kunnen uitpakken in beeld te krijgen. Ik wil de benodigde stappen zorgvuldig en in samenspraak met de relevante partners zetten. Maar wat snel nodig en mogelijk is, wordt direct opgepakt. Het voorgestelde proces met ronde tafels en Signaleringssteam wil ik in de komende weken vormgeven, zodat ik in het tweede kwartaal van dit jaar kan beschikken over de eerste bevindingen, die ik vervolgens met u zal delen.

11. Kunt u deze vragen een voor een en voor 14 januari a.s. beantwoorden?

Antwoord op vraag 11:

Ik zal binnen de mogelijkheden u de antwoorden zo snel mogelijk doen toekomen.

1) Nos.nl 28 december 2020, <https://nos.nl/artikel/2362361-vrouw-met-bijstand-krijgt-boodschappen-7000-euro-teruggevorderd.html>

Toelichting:

Deze vragen dienen ter aanvulling op eerdere vragen terzake van het lid Jasper van Dijk (SP), ingezonden 29 december 2020 (vraagnummer 2020Z25848) en van het lid Van Beukering-Huijbregts (D66), ingezonden 29 december 2020 (vraagnummer 2020Z25851)

2020Z25851

(ingezonden 29 december 2020)

Vragen van het lid Van Beukering-Huijbregts (D66) aan de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over het bericht 'Vrouw met bijstand krijgt boodschappen, 7.000 Euro teruggevorderd'

1. Bent u bekend met het bericht 'Vrouw met bijstand krijgt boodschappen, 7.000 Euro teruggevorderd'? 1)

Ja.

2. Wat vindt u van dat bericht? Vindt u het niet onredelijk dat iemand in de bijstand die beetje hulp krijgt van bijvoorbeeld ouders in vorm van boodschappen daarvoor nu zo zwaar wordt gestraft?

Het door u aangehaalde bericht, maar ook andere recente berichten, roepen zorgen op over de hardheid binnen de Participatiewet en de mogelijkheden tot maatwerk. Die zorgen neem ik zeer serieus. Ik heb deze zelf ook. De situatie vraagt om snel handelen en oplossingen bieden waar nodig. In de brief waar de beantwoording van deze Kamervragen onderdeel van uitmaakt, heb ik beschreven welke stappen ik op korte termijn wil zetten.

Daarbij geldt dat ik als staatssecretaris en dus stelselverantwoordelijke niet op een individuele casus in kan gaan. Tegelijkertijd snap ik het vraagstuk bij deze casus: wat mag je wel of niet aan giften ontvangen in de bijstand en wanneer moet je de gemeente daarvan op de hoogte stellen? Kleine giften zoals die in het dagelijks verkeer gebruikelijk zijn (de gebruikelijke verjaardag- of sinterklaascadeaus) horen geen gevolgen te hebben voor het recht op bijstand. Anderzijds is het duidelijk dat een maandelijkse gift van een hoog bedrag wel gevolgen voor het recht op bijstand heeft. Bij andere (beperkte) giften, zeker als deze in natura worden aangeboden, is het antwoord op de vraag of deze verantwoord zijn uit oogpunt van bijstandsverlening echt afhankelijk van de omstandigheden van betrokkene. Dat maakt het complex, moeilijk voor de uitvoering en onduidelijk voor de bijstandsgerechtigde, en dat – zo laten ook de verschillende casussen zien – is onwenselijk. Samen met gemeenten wil ik daarom kijken of meer algemene kaders kunnen worden opgesteld. Dergelijke kaders moeten meer duidelijkheid bieden over de gevolgen van giften voor de bijstandsuitkering. Het evenwicht tussen het vangnetkarakter van de bijstand en de menselijke maat blijft hierbij van belang.

3. Welk signaal kreeg de gemeente van het inlichtingenbureau? Is daar direct op gehandeld om een hogere terugvordering te voorkomen?

Zoals aangegeven in mijn antwoord op vraag 2, kan ik niet op de individuele casus ingaan. Gemeenten leveren maandelijks bij het Inlichtingenbureau een bestand (BSN) aan van personen met een bijstandsuitkering. Het Inlichtingenbureau (IB) bevraagt die gegevens bij verschillende bronnen, zoals bijvoorbeeld UWV, de Belastingdienst of de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), de RDW (voor voertuigbezit) etc. Wanneer er overlap ontstaat tussen een periode waarin een persoon bijstand ontvangt en een situatie die mogelijk van invloed is op het recht of de hoogte van de bijstand, dan is er sprake van 'samenloop'.

Als het IB samenloop constateert tussen een uitkeringsperiode en bijvoorbeeld een dienstverband, dan volgt hiervan een automatisch signaal aan gemeenten. Gemeenten kunnen op basis van de uitkomsten nader onderzoek instellen en zo nodig de uitkering aanpassen.

Bij detentiesignalen heeft de VNG laatstelijk onderzocht hoe deze signalen door gemeenten worden opgepakt. Uit dit onderzoek - waarvan de conclusies zijn bijgesloten bij de Signaleringsbrief 2020 – komt naar voren dat gemeenten deze signalen binnen een dag tot een maand oppakken, waarbij het merendeel van de gemeenten de signalen binnen twee weken heeft opgepakt.

- 4. De gemeente heeft volgens de Participatiewet gehandeld en het hele bedrag teruggevorderd; had de gemeente hier ook anders kunnen handelen gegeven de wet? Bijvoorbeeld door af te zien van terugvordering over verleden?**
- 5. Deelt u de mening dat deze straf een voorbeeld is van een afwezige menselijke maat? Kan bijvoorbeeld afgeweken worden van de Nibud-norm?**

Antwoord op vraag 4 en 5

Als een bijstandsgerechtigde de inlichtingenplicht niet heeft nageleefd, zal de gemeente moeten bepalen of deze schending gevolgen heeft voor zijn recht op bijstand en of te veel bijstand is verstrekt. Als het gaat om niet gemelde giften kunnen de Nibud-normen daarbij richting gevend zijn, maar dat valt binnen de beoordelingsvrijheid van de gemeente. Heeft de gemeente vastgesteld dat te veel bijstand is verstrekt, dan is zij op basis van de wet – bij schending inlichtingenplicht – gehouden dit bedrag terug te vorderen. Gemeenten kunnen echter bij dringende redenen geheel of gedeeltelijk van terugvordering afzien. Van dringende redenen is sprake bij bijzondere omstandigheden in het individuele geval.

Ik begrijp dat dit strenge regels zijn. Regels die van belang zijn voor het draagvlak voor het stelsel. Anderzijds ben ik ook van mening dat onredelijke hardheid in dit verband moet worden voorkomen en dat er aandacht moet zijn voor de individuele omstandigheden van de betrokkene. Ik wil balans brengen in de regelgeving en de uitvoering daarvan. In overleg met gemeenten kijk ik op dit moment naar de mogelijkheden hiervoor.

- 6. Is een gemeente verplicht ook nog 50 % boete bovenop een vordering te zetten? Zo ja, vindt u dat redelijk?**

Op grond van de wet is het schenden van de inlichtingenplicht boetewaardig gedrag. De hoogte van die boete staat niet op voorhand vast. Dit is onder meer afhankelijk van de mate van verwijtbaarheid en de draagkracht van betrokkene. De gemeente kan daarbij met een waarschuwing volstaan als het benadelingsbedrag minder dan € 150 bedraagt of de betrokkene uit eigen beweging binnen redelijke termijn alsnog de juiste informatie aan de gemeente meldt.

Van een boete moet worden afgezien indien elke verwijtbaarheid ontbreekt (artikel 5:41 Awb) en daarnaast kan ook bij dringende redenen van het opleggen van een boete worden afgezien.

- 7. Biedt de wet voldoende ruimte voor maatwerk of moet er meer ruimte geboden worden bijvoorbeeld door beperkte ontvangst van hulp mogelijk te maken, door niet over verleden te sanctioneren en of door af te kunnen zien van een boete?**

In de antwoorden op vraag 5 en 6 heb ik aangegeven welke ruimte gemeenten op dit moment hebben om in het kader van handhaving maatwerk te bieden. In mijn brief over fraude in de sociale zekerheid heb ik aangegeven dat ik het van belang vind dat we streng zijn waar nodig en zacht waar het kan.^[1] De menselijke maat moet centraal staan. Tegelijkertijd moet er een gepaste reactie zijn als burgers willens en wetens overtreden. In de brief doe ik drie voorstellen te komen tot een gebalanceerd handhavingsbeleid, zodat de eenduidigheid wordt vergroot, uitvoerders hun werk beter kunnen doen en de focus sterker op preventie komt te liggen.

Op het terrein van meer menselijke maat in de handhaving ga ik in lijn met de kabinetsreactie op het rapport "ongekend onrecht" over de kinderopvangtoeslagaffaire op zoek naar regelgeving die in de praktijk te hard uitpakt. Op het terrein van de Participatiewet wordt in ieder geval gekeken naar de terugvorderingsplicht en terugvorderingstermijn. Hierbij is het van belang om in het kader van zorgvuldigheid en uitvoerbaarheid om gemeenten te betrekken. Op korte termijn zal ik daarom een aantal ronde tafels organiseren en samen met o.a. de VNG en de Landelijke Cliëntenraad een signaleringsteam instellen. Met dit signaleringsteam wil ik signalen van burgers en

^[1] <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/11/12/tweede-kamerbrief-fraude-in-de-sociale-zekerheid>.

professionals die tegen de hardheid van de Participatiewet aanlopen actief benutten. Het gaat daarbij om casuïstiek op het terrein van rechtmatigheid en handhaving. De 'rode draden' en signalen die uit de casuïstiek naar boven komen, dienen als input voor noodzakelijke aanpassingen in beleid, regelgeving of de uitvoering.

1) Nos.nl, 28 december 2020, <https://nos.nl/l/2362361>

Toelichting:

Deze vragen dienen ter aanvulling op eerdere vragen terzake van het lid Jasper van Dijk (SP), ingezonden 29 december 2020 (vraagnummer 2020Z25848).

2020Z25848

(ingezonden 29 december 2020)

Vragen van Jasper van Dijk (SP) aan de staatssecretaris van Sociale Zake en Werkgelegenheid over het veel te snel aanmerken van bijstandsgerechtigden als fraudeur

1 Wat is uw oordeel over het bericht: "Vrouw met bijstand krijgt boodschappen, 7000 euro teruggevorderd"(1)

Het door u aangehaalde bericht, maar ook andere recente berichten, roepen zorgen op over de hardheid binnen de Participatiewet en de mogelijkheden tot maatwerk. Die zorgen neem ik zeer serieus. Ik heb deze zelf ook. De situatie vraagt om snel handelen en oplossingen bieden waar nodig. In de brief waar de beantwoording van deze Kamervragen onderdeel van uitmaakt, heb ik beschreven welke stappen ik op korte termijn wil zetten.

Daarbij geldt dat ik als staatssecretaris en dus stelselverantwoordelijke niet op een individuele casus in kan gaan. Tegelijkertijd snap ik het vraagstuk bij deze casus: wat mag je wel of niet aan giften ontvangen in de bijstand en wanneer moet je de gemeente daarvan op de hoogte stellen? Kleine giften zoals die in het dagelijks verkeer gebruikelijk zijn (af en toe een boodschappentas, of de gebruikelijke verjaardag- of sinterklaascadeaus) horen geen gevolgen te hebben voor het recht op bijstand. Anderzijds zal er ook weinig twijfel zijn over het oordeel dat een maandelijkse gift van een hoog bedrag wel gevolgen voor het recht op bijstand heeft. Bij andere (beperkte) giften, zeker als deze in natura worden aangeboden, is het antwoord op de vraag of deze verantwoord zijn uit oogpunt van bijstandsverlening echt afhankelijk van de omstandigheden van betrokkene. Dat maakt het complex, moeilijk voor de uitvoering en onduidelijk voor de bijstandsgerechtigde, en dat – zo laten ook de verschillende casussen zien – is onwenselijk. Samen met gemeenten wil ik kijken of meer algemene kaders kunnen worden opgesteld. Dergelijke kaders moeten meer duidelijkheid bieden over de gevolgen van giften voor de bijstandsuitkering. Het evenwicht tussen het vangnetkarakter van de bijstand en de menselijke maat blijft hierbij van belang.

2 Is het waar dat mevrouw 7.000 euro moet terugbetalen (plus 50 procent van het bedrag als boete) aan de gemeente Wijdereen "omdat haar moeder af en toe boodschappen voor haar deed"?

Zoals ik boven heb aangegeven kan ik niet op individuele gevallen ingaan. In algemene zin geldt dat de bijstand het sluitstuk is van de sociale zekerheid. Iedereen is in de eerste plaats zelf verantwoordelijk voor zijn levensonderhoud. Iemand krijgt pas bijstand op het moment dat hij zelf onvoldoende middelen heeft om in zijn levensonderhoud te voorzien. De gemeente stelt het recht op een uitkering vast. Als er iets in de situatie wijzigt dan moeten bijstandsgerechtigden dat melden. Indien er sprake is van het schenden van de inlichtingenplicht dan zullen gemeenten vast moeten stellen of en zo ja hoeveel bijstand te veel is verstrekt en zo ja, dan dienen zij dit op grond van de wet terug te vorderen.

Daarnaast is het schenden van de inlichtingenplicht op grond van de wet boetewaardig gedrag. Dat betekent dat de gemeente bij schenden van de inlichtingenplicht ook een boete dient op te leggen. Ik vind het belangrijk dat bij het opleggen van een boete rekening wordt gehouden met verschillende gradaties in de mate van verwijtbaarheid en persoonlijke omstandigheden. Daar is ook ruimte voor. Ontbreekt elke verwijtbaarheid dan dient de gemeente van boeteoplegging af te zien en in – in het boetebesluit genoemde situaties – kan de gemeente ook volstaan met een waarschuwing.

Gemeenten kunnen tenslotte bij dringende redenen geheel of gedeeltelijk van terugvordering en ook van boeteoplegging afzien. Van dringende redenen is sprake bij bijzondere omstandigheden in het individuele geval.

Ik begrijp dat dit strenge regels zijn. Regels die van belang zijn voor het draagvlak voor het stelsel. Anderzijds ben ik ook van mening dat onredelijke hardheid in dit verband moet worden voorkomen. Daarbij past het dat er aandacht is voor de individuele omstandigheden van de betrokkene. Ik wil balans brengen in de regelgeving en de

uitvoering daarvan. In overleg met gemeenten kijk ik op dit moment naar de mogelijkheden hiervoor.

3 Deelt u de mening dat deze aanpak (als onderdeel van de Participatiewet) compleet is doorgeschoten? Bent u bereid om te kijken naar een meer humaner beleid?

In mijn brief over fraude in de sociale zekerheid heb ik aangegeven dat ik het van belang vind dat we streng zijn waar nodig en zacht waar het kan.^[1] De menselijke maat moet centraal staan. Tegelijkertijd moet er een gepaste reactie zijn als burgers de wet met opzet informatie achterhouden of grof nalatig zijn. In de brief doe ik drie voorstellen om te komen tot een gebalanceerd handhavingsbeleid, zodat de eenduidigheid wordt vergroot, uitvoerders hun werk beter kunnen doen en de focus sterker op preventie komt te liggen.

Op het terrein van meer menselijke maat in de handhaving ga ik in lijn met de kabinetsreactie op het rapport "ongekend onrecht" over de kinderopvangtoeslagaffaire inventariseren welke regelgeving in de praktijk te hard uitpakt. Op het terrein van de participatiewet wordt in ieder geval gekeken naar de terugvorderingsplicht en terugvorderingstermijn. Hierbij is het van belang om in het kader van zorgvuldigheid en uitvoerbaarheid gemeenten te betrekken. Op korte termijn zal ik daarom een aantal ronde tafels organiseren en samen met de VNG, de Landelijke Cliëntenraad en de Inspectie SZW een signaleringsteam instellen. Met dit signaleringsteam wil ik signalen van burgers en professionals die tegen de hardheid van de participatiewet aanlopen actief benutten. Het gaat daarbij om casuïstiek op het terrein van rechtmatigheid en handhaving. De 'rode draden' en signalen die uit deze casuïstiek naar boven komen, dienen als input voor noodzakelijke aanpassingen in beleid, regelgeving of de uitvoering.

4 Is het waar dat de moeder de boodschappen deed vanwege de hoge vaste lasten van haar dochter? Erkent u dat u dáár naar moet kijken in plaats van een misplaatste fraudejacht ontketenen?

Zoals eerder aangegeven kan ik niet op individuele casussen ingaan. Meer in algemene zin geldt dat boodschappen zijn aan te merken als giften. Giften moeten door de bijstandsgerechtigde worden opgegeven bij de gemeente. Vervolgens moet de gemeente – zo bepaalt de Participatiewet – bezien hoe de gift zich verhoudt tot bijstandsverlening. Giften die naar het oordeel van de gemeente uit een oogpunt van bijstandsverlening verantwoord zijn, behoren geen gevolgen te hebben voor het recht op bijstand.

Voor bepaalde incidentele en gebruikelijke giften is dit kader duidelijk. Zo hebben bijvoorbeeld verjaardags- en sinterklaascadeaus geen invloed op de hoogte van de uitkering. Maar er zijn ook voorbeelden die lastiger liggen, zoals structurele giften in natura. Dat maakt de uitvoeringspraktijk complex en het is ook onduidelijk voor de bijstandsgerechtigde waar hij aan toe is. Samen met gemeenten wil ik kijken of meer algemene kaders kunnen worden opgesteld. Dergelijke kaders moeten meer duidelijkheid bieden over de gevolgen van giften voor de bijstandsuitkering. Het evenwicht tussen het vangnetkarakter van de bijstand en de menselijke maat blijft hierbij van belang.

5 Is het waar dat de gemeente volgens de Participatiewet "verplicht" is om het hele bedrag terug te vorderen? Deelt u de mening dat de gemeente de ruimte moet krijgen om hierin anders te handelen?

Als een bijstandsgerechtigde de inlichtingenplicht niet heeft nageleefd, zal de gemeente moeten bepalen of deze schending gevolgen heeft voor zijn recht op bijstand en of te veel bijstand is verstrekt. Heeft de gemeente vastgesteld dat te veel bijstand is verstrekt, dan is zij op basis van de wet – bij schending inlichtingenplicht – gehouden dit bedrag terug te vorderen. Gemeenten kunnen echter bij dringende redenen geheel of gedeeltelijk van terugvordering afzien. Van dringende redenen is sprake bij bijzondere omstandigheden in het individuele geval.

^[1] <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/11/12/tweede-kamerbrief-fraude-in-de-sociale-zekerheid>.

- 6 **Wilt u mijn voorstel overnemen zoals gedaan in het algemeen overleg van 10 december jl. zodat bijstandsgerechtigden een x-bedrag (bijvoorbeeld 1200 euro) per jaar als gift kunnen ontvangen, zonder als fraudeur te worden aangemerkt? Zo ja, wanneer komt u met een voorstel voor een dergelijke vrijlatingsregeling? (2)**

Zoals aangegeven in mijn antwoord op vraag 1 zie ik samen met gemeenten de mogelijkheden om in meer algemene zin kaders te stellen als het gaat om de vraag welke (vorm van) giften zonder meer uit oogpunt van bijstandsverlening verantwoord zijn. Ik wil u hier op korte termijn nader over informeren.

- 7 **Wanneer komt u met het onderzoek over de definitie van fraude, zoals toegezegd in het antwoord op mijn Kamervragen van 4 december jl.? Bent u bereid dit onderzoek zo spoedig mogelijk af te ronden? (3)**

Een goed onderzoek naar de introductie van een definitie en de effecten daarvan kost tijd. Ik begrijp de wens om snel te handelen en de resultaten met uw Kamer te delen. Echter, het is van groot belang om de uitvoering te betrekken en de tijd te nemen om zorgvuldig onderzoek te doen. Effectief betekent dit dat ik tegen de zomer van 2021 de resultaten verwacht. Daarna zal ik uw Kamer – in combinatie met het onderzoek naar het handavingsinstrumentarium - over de uitkomsten informeren.

- 8 **Erkent u dat de uitvoering van de Participatiewet pijnlijke overeenkomsten vertoont met de toeslagenaffaire? Hoe voorkomt u opnieuw een drama? Bent u bereid de Participatie-wet grootschalig te verbouwen, waarbij niet wantrouwen maar een humane uitvoering voorop komt te staan?**

Zoals aangegeven in de beantwoording van vraag 3 heb ik in mijn brief over fraude in de sociale zekerheid al aangegeven dat ik het van belang vind dat we streng zijn waar nodig en zacht waar het kan. De menselijke maat moet centraal staan. Mijn streven is om te komen tot een gebalanceerd handavingsbeleid, zodat de eenduidigheid wordt vergroot, uitvoerders hun werk beter kunnen doen en de focus sterker op preventie komt te liggen. Tegelijkertijd vind ik het belangrijk dat er een gepaste reactie komt als de wet willens en wetens wordt overtreden.

De zorgen over de hardheden in de Participatiewet hebben mijn volle aandacht. Daarom ga ik, zoals eerder gesteld, aan de slag om onevenredige hardheden in regelgeving op te sporen en zo nodig wegnemen.

(1) Nos.nl, 28 december 2020, <https://nos.nl/artikel/2362361-vrouw-met-bijstand-krijgt-boodschappen-7000-euro-teruggevorderd.html>

(2) Algemeen overleg Armoede en schulden, 10 december 2020
<https://debatgemist.tweedekamer.nl/debatten/armoede-en-schuldenbeleid-14>

(3) Aanhangsel Handelingen, vergaderjaar 2020-2021, nr. 1004